QO‘QON DAVLAT UNIVERSITETI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
RAQAMLI QARAMLIK, SUN’IY INTELLEKTNING TA’SIRI VA VIRTUAL IDENTIFIKATSIYANING PSIXOLOGIK JIHATLARI
MUAMMO VA YECHIMLAR
23–24 OKTYABR 2026
EYIB JURNALI · EYIB.UZ

VIRTUAL MAKON VA SUN’IY INTELLEKT DAVRIDA O‘SMIRLAR IJTIMOIYLASHUVIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLAR DINAMIKASI VA O‘ZINI O‘ZI NAZORAT QILISH SHAKLLANISHI

Jurayev Vohidjon Muhammedovich
QDU Psixologiya kafedrasi dotsenti (PhD)
Po‘latjonova Muxabbatxon Azimjon qizi
QDU Psixologiya yo‘nalishi magistranti
E-mail: polatjonov37@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy axborot texnologiyalari va sun’iy intellekt jadal rivojlanayotgan sharoitda o‘smirlarning ijtimoiylashuvi jarayoni, shaxslararo munosabatlar dinamikasining transformatsiyasi hamda virtual makonda o‘zini o‘zi nazorat qilishni shakllantirishning psixologik xususiyatlari tahlil qilingan. Sun’iy intellekt vositalari va virtual muloqotning o‘smirlar emotsional sohasiga, empatiya va ijtimoiy moslashuviga ta’siri ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, ijtimoiylashuv, shaxslararo munosabatlar dinamikasi, virtual makon, o‘zini o‘zi nazorat qilish, sun’iy intellekt, virtual identifikatsiya, empatiya.

KIRISH

O‘smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab hamda psixologik burilishlarga boy bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda yetakchi faoliyat turi sifatida tengdoshlar bilan shaxslararo munosabatlar (muloqot) namoyon bo‘ladi. O‘smirning jamiyatda o‘z o‘rnini topishi, shaxsiy identifikatsiyasi va emotsional barqarorligi bevosita uning atrofidagilar bilan quradigan munosabatlar dinamikasiga bog‘liq **[1: 142-b.]**. Namunaviy va an’anaviy ijtimoiylashuv modellari bugungi kunga kelib tubdan o‘zgardi. XXI asrda raqamli texnologiyalar, virtual makon va sun’iy intellekt (SI) tizimlarining kundalik hayotga chuqur kirib kelishi o‘smirlar ijtimoiylashuvining yangi transformatsion bosqichini boshlab berdi.

Hozirgi kunda o‘smir nafaqat real hayotdagi do‘stlari, oilasi va o‘qituvchilari bilan, balki virtual olamdagi muloqot platformalari, ijtimoiy tarmoqlar va xatto sun’iy intellektga asoslangan conversational botlar (muloqot agentlari) bilan doimiy munosabatda bo‘lmoqda. Shu sababli, shaxslararo munosabatlar dinamikasini o‘smir ijtimoiylashuvining muhim omili sifatida tadqiq etishda ularning virtual makondagi xulq-atvori va o‘zini o‘zi nazorat qilish (self-regulation) ko‘nikmalarini birgalikda o‘rganish dolzarb psixologik muammolardan biridir.

ASOSIY QISM

1. O‘smirlar ijtimoiylashuvida shaxslararo munosabatlar dinamikasi va uning psixologik asoslari

ISSN: 3060-4648 | www.eyib.uz

O‘smirlik yoshida psixik rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi tengdoshlar guruhida o‘z o‘rnini topish va muloqot ehtiyojini qondirishdir. Shaxslararo munosabatlar dinamikasi quyidagi bir nechta asosiy ko‘rsatkichlar orqali namoyon bo‘ladi: muloqotdagi emotsional yaqinlik va ishonch; guruhdagi maqom (status) va yetakchilikka intilish; nizo va uning konstruktiv yechimi; empatiya hamda ijtimoiy moslashuv darajasi **[2: 88-b.]**.

An’anaviy sharoitda o‘smir do‘stona munosabatlar orqali jamiyat normalarini, emotsional nazoratni hamda ijtimoiy rollarni o‘zlashtiradi **[3: 115-b.]**. Biroq, muloqot muhitining virtual makonga ko‘chishi shaxslararo munosabatlar dinamikasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Real muloqotdagi yuzma-yuz munosabatlar, vizual kontakt, mimika va intonatsiya o‘rnini matnli yoki vizual virtual xabarlar egallamoqda. Bu holat o‘smirning ijtimoiy idrok (social perception) shakllanishida muayyan o‘zgarishlarni keltirib chiqaradi.

2. Virtual makonda o‘zini o‘zi nazorat qilish va virtual identifikatsiya

Virtual makon o‘smirga keng imkoniyatlar (axborot olish, o‘zini namoyon qilish) yaratishi bilan birga, unda ijtimoiy va psixologik xavf-xatarlarni ham tug‘diradi. Virtual makondagi muloqotning eng muhim aspektlaridan biri o‘zini o‘zi nazorat qilish (samoregulatsiya) mexanizmidir **[4: 45-b.]**. Real hayotda o‘smir xulq-atvorini jamiyat va yaqinlar nazorati ushlab tursa, virtual olamda anonimlik (yashirinlik) va doimiy erkinlik hissi impulsiv xatti-harakatlarga olib kelishi mumkin.

Virtual identifikatsiyaning shakllanishi o‘smirning reallikdagi “Men” obrazi va virtual olamdagi “Ideal Men” obrazi o‘rtasidagi tafovutni keltirib chiqaradi. O‘smir ijtimoiy tarmoqlarda o‘zining eng mukammal obrazini yaratishga intiladi, bu esa real shaxslararo munosabatlarda muammolar (moslashuvchanlikning pasayishi, xavotirlik, o‘zini past baholash) paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Virtual makonda o‘zini o‘zi nazorat qilishni shakllantirish quyidagilarga tayanadi: vaqtni boshqarish (taym-menedjment), emotsional impulsivlikni jilovlash hamda kritik fikrlash **[4: 48-b.]**.

3. Sun’iy intellekt bilan ijtimoiy-emotsional o‘zaro ta’sir hamda ijtimoiylashuv paradokslari

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalarining ommalashuvi o‘smir va raqamli muhit munosabatlarini yangi bosqichga olib chiqdi. O‘smirlar SI neyrotarmoqlari va chat-botlar bilan nafaqat axborot qidirish, balki o‘z shaxsiy kechinmalari va muammolarini o‘rtoqlashuvchi “muloqotdoshi” sifatida ham foydalanmoqdalar. Bu esa Sun’iy intellekt bilan ijtimoiy-emotsional o‘zaro ta’sir fenomening paydo bo‘lishiga olib keldi.

Ushbu jarayonda quyidagi ijtimoiy-psixologik paradokslar ko‘zga tashlanadi:

Empatiya va emotsional sovuqlik paradoksi: SI o‘smirning barcha savollariga sabr bilan, agressiyasiz va e’tirozsiz javob beradi. Natijada o‘smirda SI bilan muloqot qilish qulayroq bo‘lib tuyuladi. Ammo bu holat real shaxslararo munosabatlarda talab etiladigan haqiqiy empatiya va sabr-toqat ko‘nikmalarining atrofiyaga uchrashiga (zaiflashishiga) olib keladi **[5: 102-b.]**.

Yolg‘izlik va gipermuloqot paradoksi: O‘smir virtual tarmoqlarda yuzlab do‘stlar va SI botlari bilan doimiy muloqotda bo‘lsa-da, subyektiv ravishda o‘zini chuqur yolg‘iz his etadi. Haqiqiy emotsional yaqinlikning yo‘qligi ijtimoiy dezadaptatsiyani keltirib chiqaradi **[5: 108-b.]**.

Virtual identifikatsiya va real moslashuv: SI bilan muloqot qiluvchi o‘smir o‘z his-tuyg‘ularini kompyuter algoritmlariga moslashtirishga o‘rganadi. Bu esa uning real jamiyatdagi ijtimoiylashuviga, murakkab va kutilmagan vafoli/vafosiz insoniy munosabatlarga moslashishiga to‘sqinlik qilishi mumkin.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Xulosa qilib aytganda, shaxslararo munosabatlar dinamikasi o‘smirlar ijtimoiylashuvining hal qiluvchi omili bo‘lib qolmoqda, biroq uning shakli va mazmuni virtual makon hamda sun’iy intellekt ta’sirida o‘zgarmoqda. Virtual makonda o‘zini o‘zi nazorat qilish ko‘nikmalarini shakllantirmasdan turib, o‘smirning ijtimoiy va emotsional moslashuviga erishib bo‘lmaydi.

O‘smirlarning sog‘lom ijtimoiylashuvini ta’minlash uchun quyidagi psixologik-pedagogik tavsiyalar ilgari suriladi:

1. O‘smirlarda emotsional intellektni va empatiyani rivojlantirish: Real guruhlarda (to‘garaklar, jamoaviy loyihalar) shaxslararo munosabatlarni rag‘batlantirish.

2. Raqamli gigiyena va o‘zini nazorat qilishni o‘rgatish: O‘smirning virtual va real hayot o‘rtasidagi balansi (screen-time balance) ni yo‘lga qo‘yish.

3. Psixologik profilaktika: Sun’iy intellekt va virtual makonga bo‘lgan emotsional tobelikning oldini olish, o‘smirda real ijtimoiy munosabatlarning ustuvorligini ta’minlash bo‘yicha psixologik treninglar va seminarlar tashkil etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Goziyev E.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2010. – 208 b.

2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 172 b.

3. Nishanova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2018. – 240 b.

4. Turakulov B.B. Virtual makonda shaxs identifikatsiyasi va o‘zini o‘zi nazorat qilishning psixologik xususiyatlari. // Psixologiya jurnali. – Toshkent, 2023. – №3. – B. 44-50.

5. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. – Basic Books, 2017. – 384 p.